

МАТЕРИАЛЫ

Къ первоначальному устному усвоению Русской рѣчи и съ помощью ея къ изученію Русской грамоты.

Составилъ С. Мандинянъ. 1886 г.

(Հարունակութիւն *).

Իւր հրատարակած ուղեցոյցի մէջ Պ. Մ. ասում է. — «Աւելի լաւ է, որ մի քանի բան օտար լեզուից (առ ժամանակ) անհասկանալի մնայ մանուկի համար, քան այդ ժամանակ աւելորդ անգամ մայրենի բարբառը լսուի»։ Մի տեղ թարգմանութիւն է առաջարկում, մի ուրիշ տեղ աւելի լաւ է համարում «մի քանի բան անհասկանալի թողնել մանուկներին՝ անցնելով մի նոր նիւթի՝ համոզուած լինելով, որ ինչ էլ անհասկանալի է անգիտակցութիւնը ինքն կը ջնկէ և խոր կը պահէ»։ Այստեղ երկու մեծ գիւտ կայ. — 1) մարդս բացի իւր ընդունակութիւններից, որոնք ցարդ յայտնի են թէ հոգեբանութեան և թէ ուրիշ գիտութեանց մէջ, ունի և մի նոր ընդունակութիւն՝ «անգիտակցութիւն» որը ժողովում է չը հասկացած բաները և շատ խոր պահում։

2էք հաւատում։ բացէք նորա ուղեցոյցի 17րդ երեսը և կարդացէք չորրորդ տողից, Այդպէս ուրեմն, անգիտակցութիւն կոչուած ընդունակութիւնը կը պահէ չը հասկացած բաները՝ այն էլ «շատ խոր, մինչև որ հոգին հասունանայ և այնուհետև յայտնի գիտակցութեան մէջ չը հասկացածը. նա շատ լաւ տեսնու է, և անշուշտ չի վրիպի՝ երբ որ տեղն ու ժամանակը գայ»։ Ահա այսպէս պարոններ, ինչ կարիք կայ ուրեմն մի բան սովորելիս գլուխ ցաւեցնելու, որպէս զի մանրամասն հասկանալ այն, սովորեցէք մի քանի

* Տես Հոկտ. ամս. Արարատի երես 883, որտեղ սխալմամբ քեր գրած «Հարունակելի»։

բան և հաւատացած եղէք, որ անգլտակցութիւնը մի ժամանակ կը վերադարձան ձեր չըհասկացածը և կը սովորէք՝ կը հասկանաք:

Նոյն երեսի վերայ կը գտնէք հետեւեալը.— «որովհետեւ երեսաներին յայտնի է հայերէն ճնճղուկը, ուրեմն մենք կատարեալ իրաւունք ունինք աւանդելու ռուսերէնից «Скажи, скажи воробышек» երգը՝ ինչ կարիք կայ բառ եր գիտենալու, հասկանալու: «երբ աշակերտները լսեն ռուսաց «ճնճղուկը», թող զարմանան, թէ սա բոլորովին ուրիշ ճնճղուկ է, քան իրանց գիտեցածը: մեր ցանկութիւնն էլ հէնց այդ էր, որ նոքա զգան թէ ոչ միայն օտար բառեր են լսում, այլ և բոլորովին օտար «աշխարհումն են մտել»: Այսպէս ահա Պ. Մ.—ի կարծիքով 1 բաժանման աշակերտները ռուսերէն «ճնճղուկ» անցնելիս՝ սովորելիս, կը մըռնեն ռուս ժողովրդի աշխարհահայեցողութիւնը և կզգան, որ բոլորովին օտար աշխարհումն են:

Մանուկը, որ դեռ ևս անընդունակէ առանց առարկայի կամ թարգմանութեան հասկանալու բառի նշանակութիւնը, աշխարհահայեցողութիւնը իսկոյն կը հասկանայ և չի մոռանալ, որովհետեւ.— «ռուսաց աշխարհահայեցողութիւնը հայոց աշխարհահայեցողութեան հետ միասին մանուկի մտքի մէջ դրուելով, հէնց այդ հակադրութիւնը պէտքէ լինի միակ թարգմանութիւն նոցա համար»: Երես 17. ծան. 4-րդ տողից:

Սա էլ մի նոր գիւտ չէ, հապա ինչ է:

«Զուգորդութեան աստիճանում նոր բան չը պէտք է մտնի, քան ինչ որ համադրութեան աստիճանում աւանդուել է, որովհետեւ մեր դասը լեզուի դասէ և ոչ թէ իրազննութեան դաս»: Այսպէս ուրեմն, Պ. Մ.—ը լեզուի համար դիտողութեան անկարագրելի մեծ նշանակութիւնը համարեալ չի որոշում և չի ընդունում այդ, որովհետեւ 25րդ երեսին ասում է և հետեւեալը.— «Սովորած բառերը հայերէնից հարցնել»:

Պ. Մ.—ը երեխային ուսուցանում է, թէ ինչ անուն ենք տալիս կովի, ոչխարի, հաւի, հնդկահաւի, խոզի և այլն հանած ձայներին, իսկ երեխայի լացին, ծիծաղին, խօսակցութեանը.— ոչ, Ուսուցանում է բառի արմատի համեմատութիւն, իսկ ամենայն օր գործածական իրեղէնները բաց թողնում, երեխան դեռ իւր շոշերի, դասատան, անկողնի, մարմնի մասերի, օրերի, օրուայ մասերի, շինութեանց, ծանօթ լոյսերի, կերակուրների, պտուղների, իւր խաղերի, գործողութիւնների անունները չը սովորած՝ պէտք է սովորի փաղաքշական վերջաւորութիւնները, նաւի մասերը, ժողովրդական առածները և այլն, Գուցէ նրա հրատարակած դասագրքի և ուղեցոյցի հետ ծանօթ չեղածները կարծեն, որ մեր ասածները անհիմն են, այդպիսիներին խորհուրդ ենք տալիս թերթել Պ. Մանդինեանի դասագիրքն ու ուղեցոյցը և ստուգել բոլոր վերոյիշեալները:

Ահա և նորա առաջարկած նիւթից մի քանի կտորներ, որոնք պերճախօս

ապացոյց են նրա դատագրելի արժանաւորութեան և լեզուի՝ օտար լեզուի դասաւանդութեան մասին ունեցած հասկացողութեան չափի.—

Հարունակութիւն — — — — —

Коровушка мыкъ мыкъ —ից յետոյ . . . աւանդելի նիւթ է դնում հետեւալը՝ —Свинья скажетъ борову, а боровъ всему городу. — Скажешь курицѣ, а она и всей улицѣ. — Посади свинью за столъ, она и ноги на стосъ . . . Берегись козла спереди, лошали сзади, а лихого человека со всеѣхъ сторонѣ. — Одна паршивая овца все стадо портить. — Бодливой коровѣ Богъ рогъ не даетъ. — Рогомъ козелъ, а родомъ осель.

О—А—У—А Ы—Ы!

И—О—А И—И И—И

О—Ы—А У—И Ы—И . . .

և այլն.

Պ. Մ.—ը կարծում է, որ այս ձայներով մանուկները կը վերարտադրեն նրա դատագրելի առաջին ոտանաւորը

Ասացէք խնդրեմ, երբ և իցէ, մանկավարժութեան ամենաընկած ժամանակ որ և է դատագրում տեսած կաք այսպիսի մի բան. —Բայց երթանք առաջ.—

2 ԴԱՍ.

Бду, Бду—слѣду нѣту;

Рѣжу, рѣжу—крови нѣту . . . Лодка—рѣка, корабль—море—

Грохъ и шумъ. Корабль качаетъ.

Море темное кипить.

Вѣтеръ парусъ обрываетъ

И въ снастяхъ свиститъ.

Тыше Бдещь, дальше Бдещь.

Ինչպէս ընթացողները տեսնում են, երկրորդ դասը սկսվում է հանելուկով և այնպիսի առարկային վերաբերեալ, որի ոչ թէ միայն անունը երեխայք ուսաց լեզուով չեն կարող գիտենալ, այլ և շատ տեղերում տեսած էլ չը լինել.

Իսկ թէ նոյն դասի մէջ եղած փոքրիկ ոտանաւորը որքան հասկանալի կլինի մեր առաջին բաժանման աշակերտներին, այդ ցոյց են տալիս նրան կազմող — — — — —

3-րդ ԴԱՍ.

Սկսվում է նոյնպէս անծանօթ բառերից կազմուած հանելուկով այնպիսի առարկայի մասին, որի անունը դեռ պատահած չէ, հետեւապէս և աշա-

1) Весной веселить,

Лѣтомъ холодить,

Осенью питаетъ,

Зимой согрѣваетъ.

2) Зимой грѣть,

Весною тлѣть,

Лѣтомъ умираетъ,

Осенью оживаетъ.

Հետքերքիր է նաև սոյն դասի շարունակութիւնը՝ որով հեղինակը աշխատում է ուսուցանել ամիսների անունները և աշակերտներին հասկանալի ցոյց է տալիս նորանցից իւրաքանչիւրի առանձնաշատկութիւնը:

2-րդ դասը սկսվում է նոյնպէս հանելուկով և պարունակում է հետևեալ բառերը .

Стучить, бречить, вѣкъ и այլն. Թուեր ուսուցանելու առաջարկած միջոցը՝ 1. 2-упала гора, 3, 4-прицѣпили; 5, 6-бьюттъ шерсть; 7, 8-сѣно косить; 9, 10-деньги вѣситъ; 11, 12-некуда дѣваться.

5-րդ դասը սկսվում է «Воронъ къ ворону летитъ . . .» ոտանաւորով և ապա ազատ մի կտորից յետոյ, վերջանում է նոյնպէս ոտանաւորով. սոյն դասն էլ պարունակում է հետևեալ բառերն ու առածները.—

Провѣдать, ракита, богатырь

Отъ худой птицы худыя и вѣсти.—

—Каковъ Сава, такова ему и слава

—Вору висѣлица да кнутъ.— Завидливые глазки все съѣсть хотямъ. Սորանից յետոյ գալիս է .

«Ужь мы ѣли, ѣли, ѣли . . .» ոտանաւորը, ապա մի ազատ կտոր հետևեալ բովանդակութեամբ .—

Праздный живетъ, только небо контитъ.

—Мѣтилъ въ ворону, а попалъ въ корову.—

Двухъ смертей не бывать, а одной не миновать.— Всѣмъ добро, никому зло: то законное житъе.— И я былъ витязь удалой! Въ кровавыхъ битвахъ супостата себѣ я равнаго не зрѣлъ. Այս գալիս է «Бабушка родная Расскажи-ка мнѣ ոտանաւորը հետևեալ բառերով.—Змѣй—горыничъ лютый,

Мужичокъ лѣсной, богатырь, дрянъ

և այլն.

6-րդ դասը սկսվում է «Воробышекъ» ոտանաւորով որը հետաքրքիր անձանց ենթ թողնում որոշել փոքրահասակ 20 բառ չգիտցող երեխանց հասկանալի լինելու չափը՝ նպատակայարմարութիւնը. Այդ ոտանաւորին հետևում է մի փոքրիկ նամակ, իսկ նրան էլ հետևեալ առածներ.—Слово не воробей; вы-

летитъ не поймашь, *և այլն*» Ապա մաղթանք: *Վասն կայսեր*՝ «Боже! Царя храни!» *և յետոյ*՝—Съ Богомъ хоть за море, а безъ Бога ни до порога.—За Богомъ молитва, за царемъ служба не пропадетъ.—Царь русскій титулуется ИМПЕРАТОРОМъ.—Мы подданные русскаго ИМПЕРАТОРА.

Слава Богу на небѣ, слава!

Государю нашему на сей землѣ, слава!

Чтобы нашему Государю не стариться!

Его цвѣтному платью не изнашиваться!

Его вѣрнымъ слугамъ не смѣниваться!

Чтобы правда была на Руси, слава!

Краше солнца свѣтла, слава!

А эту пѣснь мы хлѣбу поемъ,

Хлѣбу поемъ, хлѣбу честь воздаемъ

Старымъ людямъ на потѣшеніе,

Добрымъ людямъ на услышаніе.

Ահա այս եօթ դասովն է վերջանում բանաւոր պարագմանց դասնթացը վերոյգրեալ նիւթերով, որոնց մէջ, բացի այն, որ մանկական կեանքից չեն վերցրած, բացի այն որ նկարագրական չեն, մանկան՝ մեր հայ մանկան շրջանիցը չեն, հետեւապէս երբէք չեն կարող նրա խօսակցութեան նիւթ դառնալ, հարստացնել նրա գործածական՝ անհրաժեշտ լեզուի բառերի քանակութիւնը, կապ չունին իրար հետ. մի յօդուածը սանդուխի առաջին աստիճանը չէ, որին պիտի հետեւի երկրորդը և գործը հետզհետէ հեշտացնի. Անհասկանալի առածներ դնելու նպատակը, հանելուկներ կուտակելը և մազալու ոտանաւորներ շարելը, չըգիտենք թէ ինչ միտք ունի, քանի որ, ինչպէս ասացինք երեխան չըգիտէ իր շորերի, դասական առարկաների, կերակուրների, անկողնի մասերի, դասատան, պարտիզի, բակի, իրեն բնակարանի, իւր խաղերի, շրջապատող կենդանիների, թռչունների, կատարած գործողութեանց անունները ռուսաց լեզուով, Իսկ դասգրքի մէջ եղած բառերը միանգամայն վերացական լինելով, հետեւապէս և նիւթը գիտողութեան համար անհամապատասխան, իսկապէս տանջանաց նոր աղբիւր պիտի կազմեն խեղճ անհամբեր փոքրահասակ մանուկների համար: Ընթերցողին ենք թողնում համեմատել վերոյգրեալ նիւթը այն մանկական կեանքում գործածուող բառերի հետ, որտեղ իրեն ընկերներից փոքրահասակ մանուկը մի նոր լեզու է սովորում մի քանի ամսուայ ընթացքում:

Բայց այս դեռ ոչինչ. գիտե՞ք ի՞նչ կայ. յիշեալ դասագիրքը մեր ուսումնարաններում Թոյլատրուած գրքերի ճակատին առաջին տեղն ունի բռնած իսկ Вольперъ-ի դասագրքերի պէս պիտանի և մշակածները դեռ ազատ մնալիս չունին մեր դպրոցներում:

Գ. ՍԵՐԿ. ՄՈՒՐԼԴԵԱՆՑ.